

Ida Mlakar

## KAKOVOSTNA MLADINSKA KNJIGA V PRESOJI PIONIRSKE

### Zgodovina Priročnikov za branje kakovostnih mladinskih knjig

Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici Ljubljana že skoraj 40 let s preglednimi predstavitvami letne produkcije priporoča v branje dobre knjige, zadnja leta pa tudi z znakom »zlata hruška« skrbno ločuje »zrno od plev«.

Zgodovina objavljenih seznamov (pred objavami so nastajali »tipkani« sezname v zajetnih mapah Študijskega oddelka) in izborov knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino kaže, da so bili že od vsega začetka zasnovani kot priporočilni<sup>1</sup>. Nastajali so v Pionirski knjižnici v Ljubljani in so javno objavljeni prvič obdelali knjižno produkcijo mladinskih knjig za leto 1972 v reviji *Otrok in knjiga* (OiK, št. 2) avtoric Andre Žnidar (priprava seznama), Marjane Kobe in Martine Šircelj (anotacije). V naslednjih letih so v reviji *Otrok in knjiga* predstavljene letne produkcije do vključno leta 1984: (OiK, št. 3, produkcija 1973–1974; OiK, št. 6, produkcija 1975; OiK, št. 8, produkcija 1976; OiK, št. 10, produkcija 1977 in 1978; OiK, št. 13–14, produkcija 1979 in 1980; OiK, št. 18, produkcija 1981 in 1982; OiK, št. 22, produkcija 1983 in 1984). Avtorice so v tako zasnovanih seznamih upoštevale tudi »dela iz leposlovja za odrasle, ki so primerna tudi za mladino okrog 14. leta«. Enote so bile urejene po abecedi avtorjev, kriterij primernosti glede na bralčevo starost pa je bil dosti bolj raztegljiv kot danes, starostnemu razponu je dodan tudi znak \*, ki je pomenil priporočilo za pripovedovanje na uri pravljic. Dopolnitev predstavlja *Seznam izbranih knjig od leta 1948 do 1990 za branje v prostem času*, ki je izšel v reviji *Šolska knjižnica* oktobra 1991. Pripravila ga je dolgoletna sodelavka Pionirske knjižnice, pesnica Saša Vegri. Izdelan je bil za potrebe mentorjev bralnih značk v osnovnih šolah in je urejen po štirih starostnih stopnjah. Avtorica navaja:

Omenjenemu izboru smo od šolskega leta 1978/88 priključili bibliografski popis knjig z anotacijami: ta je nastajal ravno tako v Pionirski knjižnici v Ljubljani, anotacije zanj pa smo pisali Silva Novljan, Tanja Pogačar, Tilka Jamnik, Zdenka Lampič in Saša Vegri.

Anotiran izbor knjig za posamezno leto je izhajal tudi v publikaciji Zveze prijateljev mladine Slovenije *Mlinček prostega časa*, zlasti za potrebe učiteljev – mentorjev bralnih značk v osnovnih šolah. Sezname je urejala Tilka Jamnik s sodelavci Pionirske knjižnice (npr. za leta 1995, 1996, 1997, 1998). Strnjen *Priporočilni seznam mladinskih knjig* (izbor iz let 1991–1997) je izšel v publikaciji Zavoda republike Slovenije za šolstvo leta 1998. *Priporočilni seznam mladinskih knjig za leto 1998* je izšel pri založbi Učila, naslednji za leto 1999 pa v Pionirski knjižnici, ta je kot prelomni upošteval tudi potrebe mentorjev predšolske bralne značke, zato je posebej opozoril na knjige, primerne za otroke od 3. do 6. leta starosti.

---

<sup>1</sup> Oceno produkcije za leti 1970 in 1971, ki nima oblike seznama, je podala Martina Šircelj v svojem članku: *Leposlovne knjige za mladino v letih 1970 in 1971 na Slovenskem knjižnem trgu*, *OiK* 1972, št. 1, str. 48–52

Koncept seznamov se je v naslednjem desetletju precej dograjeval in tudi spreminjal, optika se je od predstavitve produkcije nagibala k njenemu vrednotenju, v prvi vrsti zaradi iz leta v leto naraščajočega števila izdanih knjig za otroke in mladino, v tej »hiperprodukciji« je postajalo njeno spremljanje za običajnega bralca povsem nepregledno. Seveda so se ob tem nujno in postopoma izoblikovale tudi skupine (osnovna tipologija knjig, kot npr. igroknjige, slikanice, zgodbe, fantastika, zbirke pravljic ...), ki so kasneje, leta 2010 postale temelj za novo postavitev leposlovnega gradiva na mladinskem oddelku Knjižnice Otona Župančiča, enote MKL.

Tako so sezname za leto 2000 (*Med tabuji in fantastiko*), za leto 2001 (*Lov na klonе in superjunake*) ter za leto 2002 (*Kozmični poljubi vzporednih svetov*) še tematski in predstavitveni, njihov koncept je bil informativen, temu pa so sledile tudi vsebinske predstavitve posameznih del (anotacije).

Kasnejši seznam za leto 2003 (*Pravljični vrtovi, sezname želja in druge dobre zgodbe*) ohranja celoten pregled produkcije, a s seznamom priporočenih knjig že izpostavlja tudi vidik vrednotenja, uvaja namreč oznako **ne prezrite**, sezname za leto 2004 (*Klicarji zvezd*), 2005 (*Padci in igre*), 2006 (*O niču, idejah in koncu sveta*) pa za oznako kakovosti uvajajo znak »**smejka**«. V zadnjih treh letih seznam, medtem preimenovan v *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*, uvaja kot oznako za najvišjo kakovost **zlato hruško**, in sicer za leto 2007 (*Polet nad črtasto pižamo*), ob jubilejni priložnosti, 60-letnici Pionirske knjižnice in s tem tudi 60. obletnici slovenskega mladinskega knjižničarstva, za 2008 (*Pogled na drugo stran*) in za 2009 (*Ozvezdje Knjiga*). Oznaka zlata hruška je s celostno estetsko podobo ilustratorja Damijana Stepančiča (plakati, razglednice, kazalke, nalepke) konec leta 2010 prerasla v znak za kakovostno mladinsko knjigo in hkrati v **priznanje zlata hruška**, ki ga podeljuje Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo v treh kategorijah: za izvirno leposlovno knjigo, za prevedeno leposlovno knjigo (skupaj s Slovensko sekcijo IBBY) ter za izvirno slovensko mladinsko poučno knjigo. Tri najbolj sijoče hruške Pionirska izbere med vsemi zlatimi hruškami glede na omenjeno kategorijo. Kot edina na Slovenskem podeljuje priznanje izvirni slovenski poučni mladinski knjigi (Levstikova nagrada je že pred leti to kategorijo ukinila), z namenom, da bi spodbudila založnike in avtorje k nastanku izvirne poučne tvornosti.

Z nalepkami zlate hruške delo za Priročnik stopa na polje udejanjenja v praksi: če so Priročniki prvenstveno namenjeni strokovni javnosti, pa nalepka zlata hruška doseže tudi laično javnost (bralce, kupce) v knjigarnah, na mladinskih oddelkih splošnih knjižnic, v šolskih knjižnicah in predstavlja prepoznavno blagovno znamko MKL in Pionirske ter **zaščitni znak najvišje kakovosti otroških in mladinskih knjig**.

Tematski in priporočilni sezname oziroma *Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig* za produkcije od leta 1998 do 2009 so na voljo tudi v elektronski obliki, in sicer na domači strani Mestne knjižnice Ljubljana na: [www.mklj.si](http://www.mklj.si). Najnovejši z naslovnico in vinjetami Alenke Sottler nosi naslov *Geneze – poti v bistroumne nesmisle* in predstavlja ter vrednoti knjižno produkcijo za otroke in mladino iz leta 2010.

Enajstčlanski uredniški odbor je tudi v letošnjem letu ocenjeval kakovost izdanih knjig za mladino (v preteklem letu 2010 so izšla 1003 dela za otroke in mladino, od tega 176 poučnih in 827 leposlovnih del) in ponovno ugotavljal, da kakovost mladinskih knjig še zdaleč ni sorazmerna s številom izdanih knjig.

»Hiperprodukcija« na področju izdajanja mladinskih knjig (izraz uporabljamo v prenesenem in ne v strogo ekonomskem smislu) več kot očitno kaže, da je naš trg vse te pogrešljive in pomanjkljive izdaje »sposoben prebaviti« in da se takšno početje splača. Opozarja na opazen razkorak med kvantiteto in kvaliteto (zlasti slikanic in igroknjig), ki razkriva težko spregledljiv delež različnih založniških izdaj za mladino, ki se v luči našega vrednotenja izkazujejo kot slabe (pomanjkljive ali pogrešljive, sem prištevamo tudi nevrednotene izdaje) – teh je po mnenju uredniškega odbora kar 64,2 % in samo 35,8 % dobrih (solidnih do odličnih), ki jih Pionirska priporoča v branje. Ali drugače povedano: približno dve tretjini v preteklem letu izdanih knjig za mladino (izvirna in prevedena dela) ne dosega osnovnih kriterijev kakovosti.

Ker se kot knjižničarji znajdemo zadnji v knjižni verigi od izdajatelja do bralca, poskušamo po svojih močeh narediti, kar se še narediti da, ko se knjiga že znajde na knjižnih policah. **Pionirska je edina institucija, ki se na Slovenskem ukvarja z vrednotenjem celotne letne knjižne produkcije za otroke in mladino.** Seveda se zavedamo, da bi moralo biti vrednotenje ključnega pomena zlasti pri nabavni politiki knjižnic in torej sprotno, da bi lahko vplivalo na knjižno ponudbo. V razmerah, v katerih bo denarja za nakupovanje knjig tudi v knjižnicah manj, postaja premislek o tem, čemu se je treba odpovedati, nujen (npr. številu prevedenih igroknjig, ki predstavljajo velik delež nekakovostnih izdaj, morda slabim slikaniškim, še najboljše rečeno, potrošnim izdajam).

Našo pozornost zato kot prvo usmerjamo v izdajatelje in založnike, ki se odločajo za izdajanje mladinskih knjig in s tem prevzemajo odgovornost za svoje knjižne projekte, ki jih postavljajo na trg. Ker vsakega od njih ocenjujemo kot celosten založniški izdelek, presojamo, da dobra knjižna izdaja praviloma izpričuje ohranjanje in razvijanje znanja, tradicije in kvalitete dobrega slovenskega založništva. Ta se lahko pohvali s kakovostnimi knjižnimi izdelki, saj praviloma vlaga v urednike, vzgaja avtorje, prevajalce, ilustratorje in vključuje v svoje izdajateljsko delo tudi dobre lektorje, korektorje, oblikovalce in tiskarje.

Če v Priročniku usmerjamo svojo pozornost na izdajatelje in založnike, pa se zavedamo, da igrajo pri promociji kakovostne knjige pomembno vlogo tudi drugi dejavniki (literarna stroka, literarna kritika, različne ustanove, ki se ukvarjajo s promocijo kakovostne knjige, njihovo povezovanje ter sodelovanje, mediji, ki v svojih kulturnih rubrikah odmerjajo mladinski literaturi več pozornosti, splošne knjižnice, ki s premišljeno nabavo »mirijo« tržno naravnane založnike, prav tako pa tudi knjigarne, ki si kot podaljški svojih založb težje privoščijo neodvisno ponudbo kakovostnih knjig).

### **Kakšna je kakovostna mladinska knjiga v presoji Pionirske**

Obsežno lanskoletno bero 1003 izdaj (za vrednotenje smo odbrali 887 knjižnih izdaj, 116 izdaj je nevrednotenih, te predstavljajo ustvarjalnost otrok, didaktične izdaje, polučbenike, pobarvanke ...) smo glede na kakovost razdelili na pet vrednostnih kategorij z naslednjimi poimenovanji:

- **zlata hruška** – najvišja kakovostna stopnja, ki se postavlja ob bok nagradam, kot so večernica, slovenska izvirna slikanica, desetnica ... predstavlja odlične

- knjige tega leta (v sredici *Priročnika* je takšna knjiga predstavljena z znakom hruške in opisana z daljšo anotacijo);
- **opazno dobra izdaja** – predstavlja visok kakovostni razred produkcije leta (v sredici *Priročnika* je opisana s krajšo anotacijo);
  - **dobra izdaja** – predstavlja solidno kakovostno raven, ki jo še vedno priporočamo za branje (v sredici *Priročnika* knjiga nima anotacije, razen izjemoma);
  - **pomanjkljiva izdaja** – predstavlja knjige, ki so založniško nedodelane, a neškodljive (v sredici *Priročnika* knjiga nima anotacije);
  - **pogrešljiva izdaja** – ta ocena predstavlja knjige, ki so vsestransko nekvalitetne ali zgrešeno zastavljene (v sredici *Priročnika* knjiga nima anotacije).

In kakšni so kriteriji, po katerih se uredniški odbor odloča? V skupino vrednotenih knjig so se lahko uvrstile vse tiste, ki so bile v koledarskem letu izdane prvič ali pa kot dobrodošli ponatise ter prenovljene izdaje prinašajo zimzeleno kvaliteto.

Vsako uvrščeno knjigo ocenjujemo kot **celosten založniški izdelek**, v njem pa zasledujemo različne kakovosti, ki so v delu izražene. Literarno besedilo tako ocenjujemo s kriteriji literarnega vrednotenja (učinkovito in prepričljivo uporabo literarnih sredstev in postopkov, jezikovno ustreznost, slogovno izvirnost, fabulativno prepričljivost, znotraj tega pa sporočilnost, estetiko, etiko in izvirnost v kateri koli obliki); hkrati pa smo pozorni na **knjižno delo kot založniško-obrtniški izdelek**, zato posebej ocenjujemo tudi kvaliteto opreme, ilustracij, tiska, postavitve besedila, lektoriranje, prevod, berljivost, strokovno korektnost, če gre za poučno ali poučno-leposlovno delo, vrednotimo pa tudi namembnost knjižnega dela oziroma njegovo ustreznost glede na določeno ciljno skupino, potrebo ali namen (npr. kakovost igroknjig, izdaj za začetne bralce, za dislektike ipd.).

Kljub statistiki, ki je tudi letos opozorila na razkorak med številom izdaj in njihovo kakovostjo, pa gre slovenskim založnikom in izdajateljem vsa pohvala za številne odlične, opazno dobre in tudi dobre (solidno izdelane) knjige za otroke. Vse te namreč Pionirska z lahkim srcem priporoča v branje. Ob »zlatih hruškah« opozarja tudi na nagrajene ali nominirane knjige za katero koli drugo knjižno nagrado, tako da jih postavlja ob bok svojim priporočilom. Najširše Pionirska ne promovira samo vrhunske kakovosti, temveč tudi vsa solidna knjižna dela za otroke in mladino brez pogrešljivih in pomanjkljivih izdaj.

Mnogi slovenski knjižni založniki si zaslužijo vse pohvale tudi za pogum pri izdajanju kakovostne slovenske izvirne leposlovne in poučne knjige za otroke in mladino v razmerah in razmerjih, ki jih določa svobodni trg, kjer si vsakdo s svojo iznajdljivostjo in umetnostjo trženja služi vsakdanji kruh. K temu je težko kaj pripomniti, saj je dobro knjigo včasih lažje napisati kakor prodati, prav tako težko pa je oporekati upravičenosti, da bralci in kupci za svoj denar pričakujemo primeren nivo knjižne kakovosti in da smo nanjo, zaradi opisanih razmer, tudi vedno bolj pozorni.

## Literatura

*GENEZE – Poti v bistrourne nesmisle*: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2011: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2010. Naslovnica in vinjete Alenka Sottler.

Ljubljana: Mestna knjižnica, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, 2011.

*Klicarji zvezd*: pregledni in priporočilni seznam mladinskih knjig iz leta 2004 po temah, zvrsteh in žanrih. Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča, enota Pionirska knjižnica, 2004.

*Kozmični poljubi vzporednih svetov*: izbor mladinskih knjig iz leta 2002 po temah, zvrsteh in žanrih. Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča, enota Pionirska knjižnica, 2003.

*Lov na klone in superjunake*: izbor mladinskih knjig iz leta 2001 po temah, zvrsteh in žanrih. Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča, enota Pionirska knjižnica, 2002.

*Med tabuji in fantastiko*: izbor mladinskih knjig iz leta 2000 po temah, zvrsteh in žanrih. Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča, enota Pionirska knjižnica, 2001.

*Mlinček prostega časa*: programi za prosti čas osnovnošolskih in srednješolskih otrok in mladine v šolskem letu ... / Zveza prijateljev mladine Slovenije. – 1991–2000. – Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1991–2000. (Informacije ZPMS) (za leta 1995, 1996, 1997, 1998).

*Otrok in knjiga*: revija za vprašanja mladinske književnosti, knjižne vzgoje in s knjigo povezanih medijev = The Journal of Issues Relating to Children's Literature, Literary Education and the Media Connected with Books. Maribor: Mariborska knjižnica: Pedagoška fakulteta. št. 2, 3, 6, 8, 10, 13–14, 18, 22.

- Martina Šircelj: Leposlovne knjige za mladino v letih 1970 in 1971 na Slovenskem knjižnem trgu, OiK 1972, št. 1, str. 48–52
- Marjana Kobe, Martina Šircelj in Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letu 1972. OiK, 1975, št. 2, str. 115–124.
- Marjana Kobe, Martina Šircelj in Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letih 1873–1974. OiK, 1975, št. 3, str. 89–110.
- Marjana Kobe in Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letu 1975. OiK, 1977, št. 6, str. 69–83.
- Marjana Kobe in Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letu 1876. OiK, 1979, št. 8, str. 98–106.
- Marjana Kobe in Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letih 1877 in 1978. OiK, 1980, št. 10, str. 104–123.
- Marjana Kobe in Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letih 1879 in 1980. OiK, 1981, št. 13–14, str. 99–118.
- Marjana Kobe, Majda Ujčič, Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letih 1881 in 1982. OiK, 1983, št. 18, str. 74–89.
- Marjana Kobe, Majda Ujčič, Andra Žnidar: Izbor knjig iz slovenske knjižne produkcije za mladino v letih 1883 in 1984. OiK, 1985, št. 22, str. 127–144.

*Ozvezdje Knjiga*: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2010: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2009. Ljubljana: Mestna knjižnica, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, 2010.

*Padci in igre*: pregledni in priporočilni seznam mladinskih knjig iz leta 2005 po temah, zvrsteh in žanrih. Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča, Enota Pionirska knjižnica, 2006. ([Dob pri Domžalah]: Založba Miš).

*Pogled na drugo stran*: priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2009: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2008. Ljubljana: Mestna knjižnica, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, 2009 ([Dob pri Domžalah]: Založba Miš).

*Pravljični vrtovi, sezname želja in druge dobre zgodbe*: pregledni in priporočilni seznam mladinskih knjig iz leta 2003 po temah, zvrsteh in žanrih. Ljubljana: Knjižnica Otona Župančiča, enota Pionirska knjižnica, 2003.

*PRIPOROČILNI seznam mladinskih knjig iz leta 1998*. Tržič: Učila, 1999.

*Priporočilni seznam mladinskih knjig: izbor iz let 1991–1997.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1998.

Vegri, Saša: *Seznam izbranih knjig od leta 1948 do 1990 za branje v prostem času.* Revija *Šolska knjižnica*, oktober, 1991.

## Vojko Zadravec

### SIJ VEČERNICE IN ZRELOST ZLATE HRUŠKE NA ISTEM NEBU

Nagrada/priznanje je v svoji formi javni izrek družbe, da je kulturna stvaritev pomembna za njeno preživetje. Po svojem namenu pa ene nagrade želijo zgolj opozoriti javnost na vrhunski prispevek h kulturi in se zanj avtorju primerno zahvaliti, druge pa želijo javnost spodbuditi k napredovanju v kulturnem in občečloveškem življenju ali ustvarjalce spodbuditi k ustvarjanju.

Tako kot večina nagrad tudi nagrada **večernica** in priznanje **zlata hruška** delujeta kot prepleta obeh opcij; želita prepoznati izjemnost in želita biti družbeno koristni. S soočenjem tistega, kar sta obe nagradi razglasili kot dobro in najboljše čtivo za naše otroke in mladino, bomo skušali osvetliti njun medsebojni odnos in njuno orodnost, ki jo ponujata zlasti vzgoji in izobraževanju v koristno uporabo, vsej družbi pa kot kulturni kašipot.

Pregled podobnosti in razlik med večernico in zlato hruško, nas najprej opozori na formalno razliko: večernica je poleg priznanja (nominacije) tudi nagrada, zlata hruška pa ima dve kategoriji priznanj, od katerih je ena znak za kakovost knjige, druga pa priznanje založbi. Drugače pa imata precej podobna izhodišča:

- obe sta se omejili na ustvarjalnost za mladino;
- obe iščeta vrhunsko ustvarjalnost preteklega leta;
- obe načeloma vključujeta v svoj izbor vse izdaje ne glede na založbo, kraj izida ali status avtorja;
- obe imata v svojem ustanovitvenem cilju tudi ravno pravo mešanico zahvale (prepoznavanja odličnosti) in spodbude (kulturno in izobraževalno poslanstvo).

Imata pa tudi nekaj vsebinskih razlik:

- področje ocenjevanja: večernica zajema samo leposlovne izdaje; zlata hruška poleg teh obsega tudi poučne knjige;
- kulturološka razsežnost: večernica zajema samo dela, ki so izvorno ustvarjena v slovenščini in s tem promovira domačo literarno ustvarjalnost; zlata hruška zajema vse, kar je ustvarjeno v slovenskem jeziku, torej tudi prevode in s tem promovira intelektualno moč domačega jezika;